อิทธิบาท 4 ฐานรากแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา

IDDHIPADA 4 FOUNDATIONS OF HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

สาคร ไปด้วย
หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Sakorn Paideauc
Doctoral Program in Buddhist Educational Administration,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Correspondfing Author E-mail : sendtomonta@gmail.com

(ได้รับเมื่อ: 20 กุมภาพันธ์ 2569; แก้ไขเมื่อ: 3 มีนาคม 2569; ยอมรับเมื่อ: 10 มีนาคม 2569)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การนำหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายหลากหลาย การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาเป็นภารกิจสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ เนื่องจากสถานศึกษาเป็นแหล่งบ่มเพาะเยาวชนและสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับอนาคตของประเทศชาติ การนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจในการทำงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจใส่ใจในงาน), และ วิมังสา (การพิจารณาและวิเคราะห์) จะช่วยส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษาเกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม การนำหลักธรรมเหล่านี้มาปรับใช้จะทำให้บุคลากรสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้ยังเสนอแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรที่ยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: การพัฒนา, ทรัพยากรมนุษย์, สถานศึกษา, อิทธิบาท 4

Abstract

This academic article aims to examine and analyze the application of the Four Iddhipāda, an important Buddhist principle, to human resource development in educational institutions, particularly in the digital era characterized by rapid changes and diverse challenges. Human resource management in educational institutions is an essential responsibility that cannot be overlooked, as educational institutions play a crucial role in nurturing young people and developing high-quality human resources for the future of the nation. The application of the Buddha's teachings, particularly the Four Iddhipāda, comprising **Chanda** (aspiration and willingness to perform one's duties), **Viriya** (effort and perseverance), **Citta** (dedication and attentiveness), and **Vīmaṃsā** (investigation, reflection, and analysis), can promote the continuous self-development of educational personnel in terms of knowledge, skills, and moral virtues. Integrating these Buddhist principles into human resource development enables personnel to effectively adapt to and cope with contemporary changes and challenges. Furthermore, this article proposes guidelines for human resource development based on the Four Iddhipāda, emphasizing their practical application in enhancing personnel potential, strengthening organizational effectiveness, and cultivating a positive working culture within educational institutions. Such an approach can ultimately contribute to the sustainable development of educational organizations in the long term.

Keywords: Development, Human Resource, Educational Institution, Four Iddhipāda

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน ทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกองค์กร รวมถึงสถานศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งหล่อหลอมเยาวชนและทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับอนาคตของสังคม การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ ทรัพยากรมนุษย์ไม่เพียงแต่หมายถึงครูและบุคลากรทางการศึกษา แต่ยังรวมถึงนักเรียนซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการพัฒนาให้มีศักยภาพทั้งในด้านทักษะ ความรู้ และคุณธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและจำเป็นต้องมีความเข้มแข็งในการจัดการบริหารเพื่อให้บุคลากรทุกคนสามารถปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาในยุคปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การแข่งขันในระดับโลก และความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา การเตรียมความพร้อมให้บุคลากรในสถานศึกษาสามารถทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย ซึ่งในที่นี้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ), วิริยะ (ความเพียร), จิตตะ (ความเอาใจใส่), และ วิมังสา (ความไตร่ตรอง) ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างชัดเจน โดยหลักการเหล่านี้เน้นการพัฒนาตนเองจากภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการทำงานและการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา ฉันทะ (ความพอใจ) หมายถึง ความรักและความพอใจในการทำงาน การที่บุคลากรมีความพอใจในการทำงานจะทำให้พวกเขามีแรงบันดาลใจและความตั้งใจในการพัฒนาทักษะและความรู้เพื่อทำงานให้ดีขึ้น การสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ส่งเสริมให้บุคลากรมีความพอใจในการทำงานจึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ วิริยะ (ความเพียร) คือ การมีความขยันหมั่นเพียรและมุ่งมั่นในการทำงาน ความเพียรพยายามเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาตนเองและองค์กร การส่งเสริมให้บุคลากรมีความพยายามในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในระยะยาว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) จิตตะ (ความเอาใจใส่) เป็นการใส่ใจในงานที่ทำและความตั้งใจที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาควรเน้นการพัฒนาความเอาใจใส่และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลในการทำงานและพัฒนาสถานศึกษาได้อย่างยั่งยืน (สุวิทย์, 2563) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง) คือ การคิดวิเคราะห์และพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่เพียงแต่ต้องใช้ความพยายามและความขยันหมั่นเพียรเท่านั้น แต่ยังต้องมีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบเพื่อปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น การที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำหลักวิมังสาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา จึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างบุคลากรที่มีศักยภาพและมีความพร้อมในการทำงานในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การจัดทำบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดของหลักอิทธิบาท 4 และความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาด้วยหลักอิทธิบาท 4 บทความนี้จัดทำขึ้นด้วยความมุ่งหวังที่จะเสนอแนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพของบุคลากรและนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) เป็นกระบวนการสำคัญที่มีบทบาทในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับองค์กรและสังคม โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่เพียงแต่เป็นการพัฒนาทักษะและความสามารถเฉพาะตัวของบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมการเติบโตของจิตใจ สังคม และคุณธรรม ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในบริบทสมัยใหม่จึงต้องอาศัยทั้งทฤษฎีและแนวคิดหลากหลายที่ช่วยให้สามารถส่งเสริมประสิทธิภาพและคุณภาพของบุคลากรได้อย่างยั่งยืน

1. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เริ่มต้นจากการมองว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดในองค์กร เพราะทรัพยากรอื่น ๆ เช่น เงินทุน หรือเทคโนโลยี ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่หากไม่มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ และความพร้อมในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง (สุจิตรา, 2561) ประกอบด้วย

การพัฒนาศักยภาพและทักษะ คือ แนวคิดสำคัญประการแรกในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือการพัฒนาศักยภาพและทักษะของบุคลากร การอบรมและพัฒนาทักษะเฉพาะทางเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการทำงาน เป็นสิ่งที่ทำให้บุคลากรสามารถปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมชาย, 2560) ทักษะที่สำคัญในยุคดิจิทัล เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการสื่อสาร ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างบุคลากรที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (World Economic Forum, 2020)

การพัฒนาบุคลากรอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสมัยใหม่ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับงานเท่านั้น แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมในการทำงานด้วย เช่น การส่งเสริมสุขภาพจิต การสร้างความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว รวมถึงการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในการทำงาน (ภัทราวุธ, 2563)

2. ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อาศัยทฤษฎีและแนวคิดหลายด้านที่สนับสนุนการพัฒนาทักษะและคุณภาพของบุคลากรในองค์กรได้อย่างรอบด้าน โดยทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยอธิบายกระบวนการพัฒนามนุษย์ในหลากหลายมิติ ประกอบด้วย

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ (Constructivist Learning Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมและประสบการณ์ของบุคคล โดยบุคลากรจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อพวกเขาสามารถสร้างความรู้และเข้าใจผ่านการลงมือทำและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การพัฒนาบุคลากรจึงควรมุ่งเน้นการสร้างสรรค์การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จริงที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา (Vygotsky, 1978; Piaget, 1973)

ทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) ทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนามนุษย์ตามลำดับขั้นของความต้องการ ตั้งแต่ความต้องการพื้นฐาน เช่น ความปลอดภัยและความรัก ไปจนถึงความต้องการในระดับสูง เช่น การยอมรับและการบรรลุศักยภาพสูงสุด (Self-Actualization) ในบริบทขององค์กร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรเริ่มจากการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบุคลากร เช่น ความปลอดภัยในที่ทำงาน และการสร้างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ก่อนจะพัฒนาไปสู่ระดับการสร้างศักยภาพที่แท้จริง (Maslow, 1943)

ทฤษฎีการพัฒนาอาชีพ (Career Development Theory) คือ ทฤษฎีการพัฒนาอาชีพมุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรในระยะยาว ผ่านการสร้างเส้นทางการเติบโตในอาชีพที่ชัดเจนและมีขั้นตอน การสนับสนุนบุคลากรในการพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและตลาดแรงงานเป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจในงาน (Super, 1990)

3. การประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร

การนำแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรควรพิจารณาถึงบริบทขององค์กรและบุคลากรด้วย การสร้างระบบการพัฒนาบุคลากรที่มีความยืดหยุ่นและสามารถตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของแต่ละบุคคลจะช่วยให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ การจัดฝึกอบรมที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะดิจิทัล และทักษะการแก้ปัญหาซับซ้อน จะช่วยให้บุคลากรสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคปัจจุบัน (สุวิทย์, 2563)

การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมการทำงานที่เปิดโอกาสให้บุคลากรสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ และการฝึกอบรมต่อเนื่องจะช่วยให้บุคลากรมีความพร้อมในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Senge, 1990)

การสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจในงาน การใช้ทฤษฎีของมาสโลว์ในการพัฒนาบุคลากรสามารถช่วยสร้างความพึงพอใจในงานได้ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานและการสร้างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง (Maslow, 1943)

สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตขององค์กรและสังคม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ ทฤษฎีลำดับขั้นของมาสโลว์ และทฤษฎีการพัฒนาอาชีพ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงต้องครอบคลุมทั้งด้านทักษะ การสร้างแรงจูงใจ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรในระยะยาว

แนวคิดของหลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท 4 มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายในชีวิตได้ไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรม โดยหลักทั้ง 4 นี้เน้นการพัฒนาคุณสมบัติและทัศนคติที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จ การเชื่อมโยงหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นสามารถทำได้อย่างชัดเจน เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้เน้นเพียงแค่การเพิ่มพูนทักษะและความสามารถทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเน้นการพัฒนาด้านจิตใจและทัศนคติที่ถูกต้องเพื่อส่งเสริมการทำงานและการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559) ประกอบด้วย

ฉันทะ (ความพอใจในสิ่งที่ทำ) ฉันทะ คือ ความรักในสิ่งที่ทำ ซึ่งมีความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพราะบุคคลที่มีความพอใจในสิ่งที่ทำจะมีความกระตือรือร้นและมีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ความพอใจนี้ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคลากรในองค์กรมีความสุขและพัฒนาคุณภาพงานอย่างยั่งยืน เมื่อพนักงานมีฉันทะ พวกเขาจะพร้อมที่จะเรียนรู้และปรับปรุงตนเองตลอดเวลา (ภัทราวุธ, 2563)

วิริยะ (ความเพียรพยายาม) วิริยะ หมายถึง ความพยายามอย่างต่อเนื่องในการทำงานหรือการเรียนรู้ วิริยะจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพราะความเพียรช่วยให้บุคคลก้าวข้ามอุปสรรคและความท้าทายต่าง ๆ ในชีวิตการทำงาน วิริยะยังช่วยเสริมสร้างทักษะในการแก้ไขปัญหาและเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาตนเอง (ชาลี, 2562)

จิตตะ (ความเอาใจใส่) จิตตะ คือ ความตั้งใจและเอาใจใส่ในการทำงาน การเอาใจใส่นี้ทำให้บุคคลสามารถโฟกัสกับสิ่งที่ทำได้อย่างเต็มที่และทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จิตตะช่วยเสริมสร้างวินัยในตัวบุคคล และทำให้บุคคลพยายามทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยความละเอียดรอบคอบและสมบูรณ์ (สุธิดา, 2563)

วิมังสา (ความไตร่ตรอง) วิมังสา คือ การพิจารณาและไตร่ตรองอย่างรอบคอบ วิมังสาเป็นทักษะสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพราะช่วยให้บุคคลสามารถวิเคราะห์และประเมินผลของการกระทำหรือการตัดสินใจ วิมังสาทำให้บุคลากรมีความคิดที่สร้างสรรค์และสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดี (ธนกฤต, 2564)

การเชื่อมโยงหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องการกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งด้านทักษะ ความสามารถ และทัศนคติ การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรจะช่วยเสริมสร้างบุคลากรที่มีทั้งทักษะและคุณธรรมที่ดี โดยสามารถเชื่อมโยงได้ดังนี้

ฉันทะ การพัฒนาฉันทะในบุคลากรสามารถทำได้ผ่านการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และให้พนักงานมีโอกาสเลือกทำสิ่งที่ตนเองชอบ การสร้างความพอใจในงานที่ทำจะช่วยเพิ่มแรงจูงใจและประสิทธิภาพในการทำงาน (กาญจนา, 2554)

วิริยะ การสร้างวิริยะในบุคลากรคือการสนับสนุนให้เกิดความเพียรพยายามในการทำงาน โดยอาจผ่านการตั้งเป้าหมายที่ท้าทายและสนับสนุนให้บุคลากรมีความอดทนในการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ความเพียรพยายามนี้จะทำให้บุคลากรมีความก้าวหน้าในงานและมีความพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทาย (ชาลี, 2562)

จิตตะ การเสริมสร้างจิตตะในบุคลากรทำได้โดยการส่งเสริมการมีสมาธิและความเอาใจใส่ในการทำงาน การสร้างวินัยในการทำงานทำให้บุคลากรมีสมาธิและทำงานได้อย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ การฝึกสมาธิยังเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยให้บุคลากรมีจิตใจที่เข้มแข็งและสามารถจัดการกับความเครียดในงานได้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2558)

วิมังสา การพัฒนาวิมังสาในบุคลากรคือการฝึกทักษะการวิเคราะห์และประเมินผล การสร้างระบบการทำงานที่ให้พนักงานได้ใช้ความคิดเชิงวิพากษ์จะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา (ธนกฤต,

2564)

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการประยุกต์ใช้ทั้ง 4 หลักนี้จะช่วยเสริมสร้างบุคลากรที่มีความสามารถในการทำงาน มีทัศนคติที่ดี และมีความพร้อมในการเผชิญกับความท้าทาย การใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากในทุกระดับขององค์กร โดยเฉพาะในสถานศึกษาที่ต้องการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพและพร้อมจะพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทักษะและคุณสมบัติของบุคลากรในสถานศึกษา

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณสมบัติและทักษะต่าง ๆ ของบุคคล โดยหลักการนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในหลายด้านของชีวิตและการทำงาน รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ), วิริยะ (ความพากเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจ), และ วิมังสา (การพิจารณาเหตุผล) การประยุกต์ใช้หลักการเหล่านี้ในการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาจะช่วยเสริมสร้างทั้งในด้านทักษะวิชาชีพ การทำงานร่วมกัน และการมีจิตใจที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ฉันทะ ความพอใจในการทำงานและการพัฒนาตนเอง

หลัก ฉันทะ เน้นที่การสร้างความพึงพอใจและความรักในสิ่งที่ทำ ซึ่งเป็นก้าวแรกของการพัฒนาทักษะและคุณสมบัติที่มีความสำคัญสำหรับบุคลากรในสถานศึกษา การสร้างฉันทะให้กับบุคลากรในสถานศึกษาอาจทำได้โดยการส่งเสริมสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเติบโต การส่งเสริมบรรยากาศที่ส่งผลให้บุคลากรรู้สึกมีคุณค่าในงานที่ทำ เช่น การจัดอบรมหรือกิจกรรมพัฒนาตนเองที่เปิดโอกาสให้บุคลากรสามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ซึ่งจะช่วยให้พวกเขาเห็นความสำคัญและประโยชน์ของงานที่ทำ

จากการศึกษาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2559) พบว่า การที่บุคลากรรู้สึกพึงพอใจและมีความรักในงาน จะทำให้พวกเขาทุ่มเทความพยายามในการพัฒนาตนเองและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การสร้างฉันทะจึงเป็นกุญแจสำคัญในการส่งเสริมทักษะและคุณสมบัติของบุคลากร เช่น ความสามารถในการปรับตัว การทำงานเป็นทีม และการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

วิริยะ ความพากเพียรในการพัฒนาทักษะและการแก้ไขปัญหา

หลัก วิริยะ คือการมีความมุ่งมั่นและพยายามในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้บุคลากรในสถานศึกษาพัฒนาทักษะต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน บุคลากรในสถานศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายหลายอย่าง เช่น การปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ การพัฒนาวิธีการสอน และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงาน การประยุกต์ใช้วิริยะจึงเป็นการเสริมสร้างความอดทนและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการฝึกฝนตนเอง

การสร้างวิริยะในบุคลากรสามารถทำได้โดยการให้พวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดแนวทางการพัฒนาทักษะของตนเอง เช่น การให้บุคลากรมีโอกาสเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมระยะยาวที่พัฒนาทักษะเฉพาะด้าน นอกจากนี้ การให้การสนับสนุนในรูปแบบของที่ปรึกษาหรือผู้ให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก็เป็นการส่งเสริมให้พวกเขาเกิดความพยายามอย่างต่อเนื่องในการทำงาน วิสุทธิ์ เมธีพานิชย์ (2562) ได้เสนอว่าความพากเพียรเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคลากรสามารถก้าวข้ามความยากลำบากและบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้

จิตตะ ความตั้งใจในการพัฒนาทักษะและคุณภาพงาน

หลัก จิตตะ หมายถึงการมีความตั้งใจและความเอาใจใส่ในงานที่ทำ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้บุคลากรในสถานศึกษามีสมาธิและโฟกัสในการพัฒนาทักษะต่าง ๆ การส่งเสริมจิตตะสามารถทำได้โดยการให้บุคลากรได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงาน เช่น การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติที่ส่งเสริมให้บุคลากรได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง หรือการสนับสนุนให้พวกเขามีโอกาสในการฝึกอบรมเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการทำงานร่วมกับนักเรียน

จากการศึกษา บุญรัตน์ ศิริวงศ์ (2560) พบว่าการมีจิตใจที่ตั้งมั่นในการพัฒนาทักษะทำให้บุคลากรสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำทักษะใหม่ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในงานประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ

วิมังสา การพิจารณาและประเมินผลเพื่อพัฒนาตนเองและองค์กร

หลัก วิมังสา คือการพิจารณาและตรวจสอบผลของการกระทำ ซึ่งเป็นการฝึกให้บุคลากรในสถานศึกษามีความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินผลการทำงานของตนเอง การนำวิมังสามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะและคุณสมบัติของบุคลากรในสถานศึกษาสามารถทำได้โดยการส่งเสริมให้พวกเขามีทักษะในการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

การสร้างวิมังสาสามารถทำได้โดยการให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการทบทวนผลการปฏิบัติงานของตนเอง เช่น การประเมินตนเองหรือการประเมินผลการทำงานจากเพื่อนร่วมงาน การมีระบบการประเมินผลที่เปิดโอกาสให้บุคลากรได้รับความคิดเห็นและคำแนะนำในการปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้บุคลากรมีโอกาสพัฒนาทักษะและคุณภาพการทำงานได้ดีขึ้น ศักดิ์ดา โอภาโส (2561) เสนอว่าการพัฒนาทักษะและการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอและการปรับปรุงตัวเองอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทักษะและคุณสมบัติของบุคลากรในสถานศึกษานั้นเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างบุคลากรให้มีความสามารถในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในทุกกระบวนการจะช่วยให้บุคลากรสามารถพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลที่ได้จากการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทรัพยากรทางการบริหารการศึกษา

การใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่หลากหลาย ทั้งในเชิงพฤติกรรมและความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคลากร ครู ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในองค์กร การนำหลักฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาประยุกต์ใช้ช่วยให้บุคลากรมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน มีความมุ่งมั่นและพยายามพัฒนาตนเอง ซึ่งสามารถสรุปผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักนี้ออกเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

การสร้างแรงบันดาลใจและความมุ่งมั่นในงาน (ฉันทะ) การที่บุคลากรมีฉันทะในการทำงาน คือมีความรักและความพอใจในสิ่งที่ทำ จะทำให้เกิดแรงจูงใจที่มาจากภายใน ไม่ว่าจะเป็นครูหรือผู้บริหารที่มีฉันทะ จะทำให้การทำงานมีความหมายและมีเป้าหมายที่ชัดเจน การที่บุคลากรมีฉันทะช่วยให้พวกเขาทุ่มเทในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษามีความยั่งยืนและต่อเนื่อง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2558)

การสร้างความขยันหมั่นเพียรและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (วิริยะ) หลักวิริยะเน้นถึงความพยายามและความอดทนในงาน บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาภายใต้หลักนี้จะมีความมุ่งมั่นในการทำงานและแก้ไขปัญหา แม้จะเผชิญกับอุปสรรคที่ยากลำบาก ความพยายามนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานศึกษาสามารถปรับตัวและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่อง การปลูกฝังวิริยะในบุคลากรสามารถช่วยลดความตึงเครียดในการทำงานและส่งเสริมการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2557)

การพัฒนาสมาธิและความตั้งใจในการปฏิบัติงาน (จิตตะ) บุคลากรที่มีจิตตะจะมีสมาธิและความตั้งใจในการทำงาน การมีสมาธิช่วยให้พวกเขาสามารถจัดการกับงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถรับมือกับความเครียดที่เกิดขึ้นจากภาระงาน จิตตะยังช่วยให้บุคลากรสามารถทุ่มเทในงานที่ทำอย่างเต็มที่ สร้างผลงานที่มีคุณภาพและมีความยั่งยืน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า

การคิดวิเคราะห์และการประเมินผล (วิมังสา) หลักวิมังสาเน้นการไตร่ตรองและการพิจารณาด้วยเหตุผล การฝึกฝนวิมังสาช่วยให้บุคลากรสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ปัญหาอย่างละเอียดก่อนตัดสินใจช่วยลดความผิดพลาดในการทำงาน และยังเป็นการพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงวิเคราะห์และประเมินผลของบุคลากรในสถานศึกษา ทำให้บุคลากรมีศักยภาพในการทำงานที่สูงขึ้นและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมการศึกษาได้ดีขึ้น

แนวทางและผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มศักยภาพบุคลากรในสถานศึกษา

1. การส่งเสริมการฝึกอบรมและการพัฒนาตนเอง เพื่อเพิ่มศักยภาพบุคลากรในสถานศึกษา การฝึกอบรมที่ใช้หลักอิทธิบาท 4 ควรเน้นไปที่การพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน การสร้างฉันทะในงานที่ทำ การสนับสนุนให้บุคลากรเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำและเกิดความพอใจในงานจะช่วยให้พวกเขามีความสุขในการทำงาน และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การประยุกต์หลักวิริยะและจิตตะในการทำงานเป็นทีมสามารถสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันในสถานศึกษา การทำงานเป็นทีมที่มุ่งเน้นความเพียรพยายามและสมาธิจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากร และนำไปสู่การพัฒนาผลงานของสถานศึกษาให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3. การสนับสนุนการคิดวิเคราะห์และการปรับปรุงกระบวนการทำงาน การใช้วิมังสาเป็นแนวทางในการประเมินผลและปรับปรุงกระบวนการทำงานเป็นสิ่งสำคัญ การประยุกต์ใช้หลักนี้จะช่วยให้บุคลากรในสถานศึกษามีทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียด ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนางานที่เป็นระบบ ส่งผลให้สถานศึกษามีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น (สุวิทย์, 2563)

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

บุคลากรในสถานศึกษาจะมีแรงบันดาลใจและความพยายามในการพัฒนาตนเองและงานที่ทำ ส่งผลให้การดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของทีมงานในสถานศึกษา และทำให้สถานศึกษามีความยั่งยืนในการพัฒนาบุคลากร

การนำหลักวิมังสามาใช้ในการวิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการทำงานจะช่วยลดข้อผิดพลาด และเพิ่มคุณภาพของการบริหารการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาไม่เพียงแต่เป็นแนวทางที่มีประโยชน์ในการเสริมสร้างความสามารถของบุคลากรเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นผู้นำภายในองค์กรด้วย หลักการดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทั้งทักษะเฉพาะทางและทักษะทางอารมณ์ของบุคลากร ซึ่งจะส่งผลให้บุคลากรสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายในที่ทำงานและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การใช้หลักฉันทะจะช่วยสร้างแรงจูงใจและความรักในงานที่ทำ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การสร้างวิริยะจะส่งเสริมความขยันหมั่นเพียรและการพัฒนาตนเองในระยะยาว หลักจิตตะและวิมังสาเน้นการเอาใจใส่และการไตร่ตรอง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งในกระบวนการทำงานและการตัดสินใจ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 จะช่วยให้บุคลากรในสถานศึกษามีทั้งความพร้อมในการปฏิบัติงานและความสามารถในการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมและมีคุณค่าในการพัฒนาองค์กรสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนในระยะยาว สามารถสรุปเป็นภาพองค์ความรู้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 อิทธิบาท 4 ฐานรากแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). **แผนยุทธศาสตร์การศึกษาแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

กาญจนา แก้วเทพ. (2554). **วัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาลี เจริญสุข. (2562). **การพัฒนาตนเองด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธนกฤต ธำรงสุข. (2564). **การจัดการการศึกษาและการพัฒนาบุคลากร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งธรรมศาสตร์.

บุญรัตน์ ศิริวงศ์. (2560). **จิตตะและการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในยุคดิจิทัล.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ภัทราวุธ มีทรัพย์มั่น. (2563). **คุณธรรมและจริยธรรมในการทำงาน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมทาน.

วิสุทธิ์ เมธีพานิชย์. (2562). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์ความรู้ในสถานศึกษา.** นครปฐม:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.สุจิตรา ธนานันท์. (2561). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2563). **การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในยุคดิจิทัล.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งชาติ.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2563). **การบริหารการศึกษาภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของโลก.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย รัตนทองคำ. (2560). **ทักษะและความสามารถในการพัฒนาองค์กร.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศักดิ์ดา โอภาโส. (2561). **วิมังสากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.** นครศรีธรรมราช: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

Brown, L. Brooks & Associates (Eds.), **Career choice and development** (2nd ed., pp. 197-261). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Maslow, A. H. (1943**). A theory of human motivation**. Psychological Review, 50(4), 370-396.

Piaget, J. (1973). **The child and reality: Problems of genetic psychology.** New York: Viking Press.

Senge, P. M. (1990). **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization**. New York: Doubleday.

Super, D. E. (1990). **A life-span**, life-space approach to career development. In D.

Vygotsky, L. S. (1978). **Mind in society: The development of higher psychological processes**. Cambridge, MA: Harvard University Press.